Zętar, Joanna

Bariery w architekturze

Obyczaje 18-19, 39-43

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

BARIERY
W ARCHITEKTURZE

Joanna Zętar

DLA WIĘKSZOŚCI **użytkowników „przestrzeni publicznej" wysoki krawężnik, dziura w chodniku, wąskie drzwi są szczegółami, do których nie przywiązuje się większej wagi. Tymczasem dla osób niepełnosprawnych, poruszających się na wózkach inwalidzkich, schody, podesty, znaczne różnice poziomów to przeszkody zamykające praktycznie dostęp do wielu miejsc.**

Przyjrzyjmy się utrudnieniom, jakie napotykają codziennie niepełnosprawni mieszkający w pewnym mieście średniej wielkości: jeden z banków – trzy schody, a za nimi obrotowe drzwi, sąd rejonowy - siedem schodów, teatr - płaski wjazd do foyer, ale na widownię prowadzi dziesięć stromych schodów, poczta główna – trzy schodki, jedno z kin – trzy schody, podest, kolejne schody, biblioteka wojewódzka trzy schody poprzedzające wejście, szpital wojewódzki – wysoki krawężnik. Ale są też pozytywne przykłady: dobrze oznakowane wejście dla niepełnoprawnych w ratuszu, winda w urzędzie wojewódzkim umieszczona na liście „rozwiązań na 5" portalu Stowarzyszenia Przyjaciół Integracji. Najłatwiej dostać się do McDonald'sa, Galerii Centrum i... hipermarketów. W tych ostatnich trasy komunikacyjne płaskie i równe, ale raczej ze względu na wózki, w których wywozi się zakupy. Przy okazji mogą skorzystać niepełnosprawni, dość rzadko zresztą tu widywani.

Bariery architektoniczne występują na ulicach, w budynkach użyteczności publicznej, w budynkach mieszkalnych. Do najczęściej występujących należą: wysokie krawężniki, strome zjazdy, schody, wysokie progi, krzywe i dziurawe chodniki, zbyt wysoko umieszczone aparaty w budkach telefonicznych, drzwi budynków otwierające się na zewnątrz, drzwi obrotowe, wąskie klatki schodowe uniemożliwiające montaż platformy lub innego urządzenia podnoszącego, niedostosowane toalety. Bariery architektoniczne utrudniają samodzielne funkcjonowanie osobom niepełnosprawnym i wręcz uniemożliwiają prowadzenie przez nich aktywnego trybu życia. Skutki powodują izolację tej grupy społecznej, która według szacunków Głównego Urzędu Statystycznego z 2003 roku wynosiła 5,5 mln osób, z tego 42,7% to osoby z uszkodzonym narządem ruchu. Likwidacja barier architektonicznych to jeden z najważniejszych do rozwiązania problemów osób niepełnosprawnych.

fot. Joanna Zętar

Tylko dlaczego tak stromo?

OD MOŻLIWOŚCI DO KONIECZNOŚCI

Jeden z najnowocześniejszych modeli wózka inwalidzkiego waży 6 kg i ma 65 cm szerokości. Niektóre wózki elektryczne ważą 120 kg i mają 80 cm szerokości. Podstawowe wymiary osoby na wózku i wymiary powierzchni manewrowych, powinny być uwzględniane przy projektowaniu przestrzeni z myślą o niepełnosprawnym użytkowniku.

Z przeprowadzonej w 2001 roku ankiety na temat sytuacji osób niepełnosprawnych wykonanej przez „Gazetę Wyborczą", wydawnictwo „Murator" i Fundację „Dom dostępny" wynika, że 80% osób porusza-

fot. Joanna Zętar

Krawężnik niczym ściana skalna.

jących się na wózkach mieszka w budynkach do tego nieprzystosowanych, a tylko połowa osób niepełnosprawnych może wykonywać samodzielnie podstawowe czynności domowe. W ankiecie pytano o udogodnienia w budynku (bezpośredni podjazd pod klatkę schodową, drzwi wejściowe szerokości wózka, system pochylni i podjazdów, windy z szerokimi drzwiami, poręcze przy schodach, dostosowane łazienki) oraz o udogodnienia w mieszkaniu: wyrównany poziom progów i posadzek, wystarczająco szerokie trasy komunikacyjne, antypoślizgową podłogę, drzwi szersze od wózka, drzwi przesuwane, poręcze i uchwyty zamiast klamek, okna na wysokości dostosowanej do wózka. Obraz wyłaniający się z badań jest dość dramatyczny: tylko 13,7% niepełnosprawnych ma możliwość bezpośredniego podjazdu pod klatkę schodową, 5,6 % mieszka w budynkach, w których windy mają szerokie drzwi, 23,3% niepełnosprawnych ma mieszkania z wystarczająco szerokimi trasami komunikacyjnymi.

> Najłatwiej dostać się do McDonald'sa, Galerii Centrum i... hipermarketów. W tych ostatnich trasy komunikacyjne płaskie i równe, ale raczej ze względu na wózki, w których wywozi się zakupy. Przy okazji mogą skorzystać niepełnosprawni, dość rzadko zresztą tu widywani.

Sytuacji nie polepszają obowiązujące akty prawne, które są niespójne, a wiele sformułowań, z powodu braku jednoznacznej wykładni prawa, sprzyja nadużyciom. Obowiązująca ustawa „Prawo budowlane" uchwalona w 1994 roku i opracowane na jej podstawie akty wykonawcze: „Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego" oraz „Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie" szczegółowo precyzują normy, które muszą być uwzględniane w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do obiektu, jego pomieszczeń, urządzeń pomocniczych i terenów okalających obiekt oraz nakładają obowiązek zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do nowo budowanych obiektów. Zobowiązani są do tego projektanci, inwestorzy, wykonawcy i nadzór budowlany. Obowiązek uwzględniania wymagań osób niepełnosprawnych w przypadku nowych inwestycji dotyczy etapu planowania, projektowania i realizacji, natomiast w przypadku budynków już użytkowanych dotyczy remontów, modernizacji i odbudowy.

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury precyzuje: „W budynku mieszkalnym wielorodzinnym nie wyposażonym w dźwigi należy zapewnić możliwość wykonania pochylni lub zainstalowania odpowiednich urządzeń technicznych umożliwiających dostęp osobom niepełnosprawnym do mieszkań położonych na parterze". I tu zaczyna się problem. Sformułowanie „zapewnić możliwość" nie oznacza obowiązku wykonania. W związku z ciągłym borykaniem się z brakiem funduszy inwestorzy odkładają tego typu inwestycje na później chociaż dokumentacja techniczna projektu budowlanego zawiera opis dostępności dla osób niepełnosprawnych, a opis techniczny obiektu określa sposób zapewnienia warunków niezbędnych do korzystania z tego obiektu przez osoby niepełnosprawne. Obowiązek dotyczy budynków mieszkalnych wielorodzinnych, zamieszkania zbiorowego, użyteczności publicznej, pomieszczeń mieszkalnych, użytkowych i pomocniczych a także najbliższego otoczenia tj. dojść i dojazdów, bram, furtek oraz urządzeń np. śmietników, miejsc rekreacji. Obowiązek nie dotyczy budownictwa jednorodzinnego. Wymóg dostępności nie dotyczy ponadto budynków na terenach zamkniętych, budynków w zakładach

karnych, aresztach śledczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich oraz w budynkach w zakładach pracy nie będących zakładami pracy chronionej. Zapis ten budzi wątpliwości, czy nie narusza konstytucyjnych zasad równości wszystkich obywateli wobec prawa. Błędy w prawodastwie dotyczą także zakładów pracy. Obecnie tylko zakłady pracy chronionej są zobowiązane do dostosowania zakładu pracy do potrzeb osób niepełnosprawnych.

W środowisku osób niepełnosprawnych ustawa dotycząca prawa budowlanego była wiązana z dużymi nadziejami na poprawę dostępności do budynków. Jednak dopiero nowelizacja rozporządzenia z 27 maja 2004 roku precyzuje przepis, aby nie było wątpliwości, że budynki mieszkalne wielorodzinne mają być dostępne dla osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach. Zatem parter w nowym budynku mieszkalnym wielorodzinnym, nie wyposażonym w windę musi być dostępny dla osób niepełnosprawnych. Wprowadzona zmiana, polegająca na zmianie stwierdzenia, narzuciła konieczność nowego określenia parametrów i rozwiązań technicznych niektórych części budynku. Najważniejszy jest jednak fakt, że wymagania określone znowelizowanymi przepisami są jednoznaczne i obligatoryjne. Mają więc szansę przyczynić się do zrozumienia praw osób niepełnosprawnych, a co za tym idzie do ich społecznej integracji, bez konieczności pokonywania barier nie tylko architektonicznych, ale i mentalnych.

Paradoksem jest fakt, że choć istnieją standardy, nie istnieją wzorcowe rozwiązania uwzględniające obowiązujące normy. Wychodząc naprzeciw problemom związanym z projektowaniem bez barier architektonicznych Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji wydało broszurę „ABC... dla architekta", która ma pomóc zarówno projektantom, jak i wykonawcom. Również Stowarzyszenie Architektów Polskich podczas seminarium „Przestrzeń dostępna - projektowanie dla wszystkich" podejmowało zagadnienie dostępności architektonicznej w integracji społecznej osób niepełnosprawnych i wskazywało praktyczne sposoby tworzenia architektury dla wszystkich. Seminarium było częścią programu „Projektowanie dla wszystkich", którego zasady zgodnie z rezolucją przyjętą przez Radę Europy powinny uwzględniać potrzeby i problemy poruszania się między innymi osób niepełnosprawnych oraz miały zostać wprowadzone do procesu kształcenia architektów. W projektowaniu pomocne są także publikacje Centralnego Ośrodka Badawczo-Projektowego Budownictwa Ogólnego.

fot. Joanna Żętar

To była kiedyś poręcz...

KILKA PRZYKŁADÓW PRAKTYCZNYCH ROZWIĄZAŃ.

Parametry szerokości wejść, rozmiarów stopni schodów i kątów nachylenia pochylni związanych z budynkami, chodnikami, przejściami przez jezdnie, kładkami dla pieszych zawarte są w cytowanych powyżej rozporządzeniach, głównie w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury.

Na ulicach niwelowanie barier architektonicznych powinno dotyczyć ciągów komunikacyjnych, miejsc parkingowych i chodników. Minimalna szerokość ciągów komunikacyjnych powinna mieć 1,50 m., a lokalne zwężenia nie powinny być mniejsze niż 1 m. Natomiast progi i zjazdy nie mogą przekroczyć 2 cm. Rozporządzenia zawierają wymagania odnośnie liczby, usytuowania, wymiarów i oznakowania stanowisk postojowych. Przykładowo stanowisko parkingowe dla samochodu osoby niepełnosprawnej powinno mieć szerokość 3,60 m. Na przejściach dla pieszych powinny być instalowane pochylnie (w tym wypadku są to specjalne zjazdy niwelujące różnice poziomów pomiędzy krawężnikiem a jezdnią), których minimalna szerokość powinna wynosić 1,50 m. Wytyczne dotyczą także maksymalnego pochylenia chodników, ciągów pieszych i pochylni oraz wymiarów przystanku autobusowego, który powinien być usytuowany w odległości 1,50 m od krawędzi zatoki przystankowej.

fot. Joanna Zętar

Wzorzec: krawężnik, którego nie widać!

W budynkach przynajmniej jedno z dojść powinno osobom niepełnosprawnym zapewniać dostęp do wejść do całego budynku lub tych jego części, z których osoby niepełnosprawne mogą korzystać. Pochylnia prowadząca do wejścia powinna być wyłożona gładką nawierzchnią wykonaną z materiałów antypoślizgowych o fakturowanej powierzchni, mieć szerokość 1,20 m i długość 9 m (w przypadku dłuższych pochylni konieczny jest podział na krótsze odcinki i oddzielenie ich podestami). Drzwi wejściowe, ich położenie, kształt i wymiary powinny umożliwić dogodne warunki ruchu osobom niepełnosprawnym. Najlepszym, ale kosztownym rozwiązaniem są drzwi na fotokomórkę. W przypadku tradycyjnych drzwi szerokość wjazdu powinna mieć minimum 90 cm, a kąt otwarcia powinien wynosić 110ş. Drzwi, których skrzydła są wykonane ze szkła, powinny być oznakowane w sposób widoczny i zapewnić bezpieczeństwo w przypadku stłuczenia.

Podobnie w przypadku najbliższego otoczenia budynków: bramy i furtki nie mogą się otwierać na zewnątrz działki i mieć progów utrudniających wjazd osobom niepełnosprawnym.

Niepełnosprawni powinni mieć nieograniczony dostęp do dźwigów i wind znajdujących się w budynku. W przypadku braku wind projektanci powinni zapewnić dostęp do wyższych kondygnacji za pomocą pochylni lub innych urządzeń. Przykładowo kabina windy powinna mieć wymiary 1,80 m x 1, 50 m. Nieco inne wymiary mają platformy, jeszcze inne transportery nad schodami. W budynku powinien być dokonany właściwy dobór typu schodów, nie powinny to być schody kręcone, zabiegowe czy też wachlarzowe. Wysokość stopnia powinna wynosić 17,5 cm natomiast balustrady i poręcze powinny znajdować się na wysokości 75-90 cm. Wewnętrzna komunikacja powinna odbywać się w korytarzach o szerokości 1,20 - 1,80 m. Ważne jest zaokrąglenie narożnika ściany („zakręt").

W mieszkaniach użytkowanych przez osoby niepełnosprawne sypialnia powinna mieć szerokość 2,2 m., jednak szczegółowe wymiary są zależne od ilości osób korzystających z pomieszczenia. Kuchnia zaś powinna mieć minimalną szerokość 1,80 m, ale w tym przypadku wymiary zależą od wielkości całego mieszkania. Przedpokój i korytarze powinny mieć kształt i wymiary tak obliczone, aby możliwe było przeniesienie chorego na noszach oraz wykonywanie manewrów wózkiem inwalidzkim w miejscach zmiany kierunku ruchu, czyli powinny mieć minimalną szerokość 1,20 m.

Specjalne zasady dotyczą przystosowania toalet do potrzeb osób niepełnosprawnych, w których minimalne pole manewru powinno mieć średnicę 1,50 m. Szczegóły wyposażenia dotyczą między innymi umieszczenia miski ustępowej na wysokości 50 cm, a umywalki na wysokości 80 cm. Uchwyty, lustro odwracane pod dowolnym kątem, przycisk spłukiwacza, uchwyt na papier toaletowy, podajnik ręczników mają również swoje optymalne wysokości. W budynkach użyteczności publicznej na każdej kondygnacji co najmniej jedno z pomieszczeń higieniczno-sanitarnych powinno być przystosowane dla osób niepełnosprawnych. To oczywiście tylko kilka przykładów rozwiązań.

NIWELOWANIE BARIER

W Polsce jest aktualnie prowadzonych wiele inicjatyw mających na celu integrację środowiska osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem lub raczej powrót tej

długo pomijanej grupy do ogółu społeczeństwa. Prowadzone działania to nie tylko niwelowanie barier architektonicznych, ale, a może przede wszystkim, niwelowanie barier biurokratycznych, mentalnościowych i wieloletnich zaniedbań.

Przegląd stron internetowych wskazuje wiele interesujących i ważnych działań. Spośród nich na szczególną uwagę zasługują akcje prowadzone przez Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji. Jedną z nich jest ogólnokrajowa akcja „Polska bez barier", mająca na celu poprawę dostępności polskich miast dla osób niepełnosprawnych poprzez dostosowanie obiektów użyteczności publicznej do ich potrzeb. Działania mają uzmysławiać architektom i osobom odpowiedzialnym za budownictwo konieczność przystosowania przestrzeni do potrzeb osób niepełnosprawnych, a z drugiej strony mają uwrażliwić mieszkańców miast na wszechobecny problem barier architektonicznych. Akcja została zapoczątkowana w Warszawie, pod nazwą „Warszawa bez barier". Pozostałe działania podejmowane w ramach akcji to: „Apteka bez barier", „Dom bez barier", „Hotel bez barier". Stowarzyszenie propaguje pozytywne rozwiązania, wydaje broszury informacyjne, produkuje spoty telewizyjne, realizuje konkurs dziennikarski „Oczy otwarte", tworzy Integracyjny Program Edukacyjny, w ramach którego prowadzone są między innymi zajęcia na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej „Wrażliwość na niepełnosprawność". W najbliższym czasie planowane jest seminarium na temat stanu polskiego prawa budowlanego i rozwiązań na rzecz osób niepełnosprawnych.

Stowarzyszenie wraz z Fundacją „Dom dostępny", wydawnictwem „Murator" i „Gazetą Wyborczą" prowadziło akcję „Dom bez barier". Poprzedziła ją wspomniana na początku artykułu ankieta mająca na celu identyfikację problemów osób niepełnosprawnych i identyfikację najczęściej występujących barier architektonicznych. Przez rok wyjaśniano problemy prawne, doradzano, proponowano praktyczne i wzorcowe rozwiązania w obszarze dostosowania domów i mieszkań. Akcja jest częścią większego, realizowanego pod tym samym tytułem programu stworzonego przez Fundację „Dom dostępny". Jego celem jest doprowadzenie do poprawy warunków funkcjonowania osób niepełnosprawnych we współczesnej rzeczywistości poprzez popularyzację wiedzy na temat prawodastwa, projektowania, likwidacji barier urbanistycznych, adaptację i wyposażenie domów i mieszkań.

Wiele programów związanych z pomocą finansową realizuje Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Warto wspomnieć, że osoby niepełnosprawne będące właścicielami, użytkownikami wieczystymi nieruchomości lub posiadające zgodę właściciela lokalu lub budynku mieszkalnego mogą ubiegać się o dofinansowanie likwidacji barier architektonicznych i urbanistycznych ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Dofinansowanie dotyczy między innymi budowy pochylni do budynku, zakupu i montażu podnośnika, platformy, transportera bądź windy przyściennej, sfinansowania robót budowlanych polegających na likwidacji progów lub zróżnicowaniu poziomu podłogi, przystosowaniu podłogi lub drzwi.

Obecnie duże nadzieje wiąże się z programem PFRON-u pod nazwą „Telepraca", który umożliwia pracę i rozwój zawodowy za pomocą Internetu. Niepełnosprawni uczestniczący w programie wykonują dla zatrudniającej ich instytucji określoną pracę, często związaną z informatyką, właściwie bez konieczności wychodzenia z domu. Natomiast możliwości edukacji „na odległość" w ramach tak zwanej teleedukacji promuje Fundacja Pomocy Matematykom i Informatykom Niesprawnym Ruchowo.

Nieco inny charakter ma program „Dziedzictwo". Polega na udostępnieniu osobom niepełnosprawnym narodowych dóbr kultury i przyrody. Jest to program pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych i ma na celu dofinansowanie działań likwidujących bariery architektoniczne, urbanistyczne, transportowe i w komunikowaniu się, w najważniejszych obiektach zaliczanych do dziedzictwa kultury, obiektach, w których gromadzone są przedmioty będące dziedzictwem narodowym oraz infrastrukturze turystycznej parków narodowych i rezerwatów przyrody.

Bariery architektoniczne to najbardziej widoczne przeszkody do pokonania dla osób niepełnosprawnych. Niwelowanie barier w architekturze i urbanistyce to umożliwienie osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich wyjście z przysłowiowych czterech ścian, to pomoc w zrobieniu kroku w aktywne życie. Niwelowanie zastanych barier nie jest technicznie trudne, ale jest związane z nakładami finansowymi. Dlatego konieczna jest świadomość, że na etapie planowania najprościej uniknąć wykonania rozwiązania architektonicznego, które może stać się barierą nie do pokonania. A codziennej rzeczywistości udogodnienia takie wykorzystujemy wszyscy. Wszak przyjemniej jest iść po równym chodniku i nie wdrapywać się bez potrzeby na krawężnik o wysokości 20 centymetrów. ■

Źródła informacji:

egzemplarze czasopisma „Murator"
egzemplarze magazynu „Integracja"
elektroniczne wersje poradników „ABC... dla architekta" i „ABC... mieszkania bez barier"
Ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 roku.
Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego z dnia 3 listopada 1998 roku.
Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie z dnia 12 kwietnia 2002 roku wraz z nowelizacją z 27 maja 2004 roku.

Strony internetowe:
www.niepelnosprawni.info
www.integracja.org.pl
www.dombezbarier.pl
www.ipon.pl
www.pfron.org.pl

Joanna Zętar
jest historykiem sztuki, specjalistą public relations, pracuje w Ośrodku „Brama Grodzka - Teatr NN".